

SEYYİD YAHYÂ-YI ŞİRVÂNÎ'NİN SEYR U SÜLÛK ANLAYIŞI

İlâhe M. KURŞUN*

ÖZET

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî, XV. yüzyılda Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde dünyaya gelmiştir. Ehl-i Beyt soyundan olan Şîrvânî'nin hayatının bir kısmı Şamahı'da büyük bir kısmı ise Bakü şehrinde geçmiştir. Halvetiyye tarikatının pîr-i sânisî olan Şîrvânî, Azerbaycan topraklarında ve Halvetiyye tarikatında ilk kez eser veren ve halife yetiştirip farklı coğrafyalara irşâd vazîfesiyle gönderen bir sûfi olması hasebiyle onun seyr u sülûk ile ilgili görüşleri bir hayli önem arz etmektedir. Eserlerine bakıldığında, genel olarak sâlikin mânevî eğitimi üzerinde durduğu, onun geçeceği yolları detaylı bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Bu makalede, Şîrvânî'nin hayatına ve eserlerine kısaca değinilmiş, eserleri seyr u sülûk bağlamında değerlendirilerek ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî, Halvetiyye, Tasavvuf, Seyrû Sülûk, Azerbaycan.

SEYYİD YAHYA-YI SHIRVANI'S UNDERSTANDING OF SPIRITUAL JOURNEY
(SEYR U SULUK)

ABSTRACT

Sayyid Yahya-yı Shirvani was born in the city of Shamakhi in Azerbaijan in the 15th century. Shirvani, who is a descendant of Ahl-i beyt, spent a part of his life in Shamakhi and a large part in the city of Baku. Shirvani, who is the second leader of the Khalwatiyya sect, is a sufi who produced works for the first time in the lands of Azerbaijan and in the Khalwatiyya sect and who trained caliphs and sent them to different geographies with the duty of guidance, his views on spiritual journey (seyr u suluk) are very important. When we look at his works, it is seen that he generally focused on the spiritual education of the salik (dervish) and discussed the paths that he would take in detail. In this article, Shirvani's life and works are briefly mentioned, and his works are evaluated and presented in the context of spiritual journey.

Keywords: Seyyid Yahya-yı Shirvani, Khalwatiyyah, Sufism, Spiritual Journey, Azerbaijan.

*Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2004-2086, kursunilae@gmail.com

GİRİŞ

Tarih boyunca farklı dinlerin önemli merkezlerinden olan Azerbaycan VIII. yüzyılda İslâm diniyle tanışmıştır. İslâm'ın gelişinden sonra bu topraklar birçok tarikat ve sûfîlerin halkı irşâd ettiği merkezleri kendinde toplamıştır.

Hız. Ömer döneminde Kûfe vâlisi Muğire b. Şu'be'nin Azerbaycan'da görevlendirilmesiyle müslümanlar buraya gelmiştir. Halkın, Hız. Osman'ın halîfelik yıllarında anlaşmayı bozarak müslümanlara tâbi olmaktan kaçındıkları görülse de Velid b. Ukbe ve Eş'as b. Kays'ın bölgeye gönderilmesiyle yeniden itaat altına alınmışlardır. Hız. Ali'nin döneminde ise büyük çoğunluğun müslüman olduğu kaydedilmektedir (Adilov ve Atmaca, 2019:3). İlk İslâm ordularıyla bu topraklara gelen ilk sûfîlerden sayılan Ebû Müslim h. II-III. yüzyılda Azerbaycan'ın kuzey bölgeleri ve Kafkasya'da tasavvuf ilminin yayılmasında önemli bir görevi yerine getirmiştir. Ayrıca, IX-X. yüzyılda Ebû Bekir Şâmî, IX-XI. yüzyılda İbrahim b. Ahmet b. Müvellet, Erdebilli Ebû Zürâ ve Berdeli Ebû Abbas Azerbaycan'ın bilinen ilk sûfîlerindedir (Hüseyinli, 2013:486).

Ebû Said Ebû'l-Hayr'ın silsilesinden gelen Ebû Nâsır-ı Şîrvânî'nin ise, Şîrvân bölgesinde tekke kurarak halkı irşâd ettiği kaydedilmektedir. Berdeli Fâtıma bilinen Azerbaycanlı sûfî kadınlardandır. XII. yüzyıldan itibaren tarikatların teşekkülü ile birlikte Sühreverdiyye, Ebheriyye, Zâhidiyye, Halvetiyye ve Safeviyye tarikatlarının Azerbaycan'da etkin rol oynadıkları görülmektedir (Rıhtım, 2009:38-39).

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin mensup olduğu Halvetiyye tarikatının kurucusu aslen Şîrvanlı olan Ömer el-Halvetî'dir (v. 800/1397). O, Ahî Muhammed diye anılan ve Zâhid Gilânî'nin halifesi olan amcasına intisap ederek sülûkunu onun yanında tamamlamıştır (Tayşi, 2007:65). Bundan dolayı Halvetiyye tarikatı kaynaklarda Zâhidiyye tarikatının bir kolu olarak kaydedilmektedir. Ömer el-Halvetî'den sonra tarikatı Seyfeddîn, Zâhirüddîn, Bâyezid-i Pûrânî, Ahî Mirem, Hacı İzzeddîn el-Türkmânî ve Sadreddîn-i Hıyâvî vâsıtasıyla Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'ye ulaşmaktadır (Ceyhan, 2015:697-698).

1. SEYYİD YAHYÂ-YI ŞİRVÂNÎ'NİN HAYATI**1.1.Hayati**

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî 1390-1400 yılları arasında Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde doğmuştur. Tam adı es-Seyyid Cemâleddîn Yahyâ b. es-Seyyid Bahâeddîn eş-Şîrvânî eş-Şamahî el-Bakûvî'dir. Hız. Peygamber'in soyundan olduğu için "Seyyid" unvanıyla, Şîrvanlı olduğu için Şîrvânî, ömrünün uzun dönemini Bakû'de geçirdiği için de Bakûvî nisbeleriyle anılmaktadır (Almaz, 2007:33).

Zâhirî görünüşüyle ilgili çok güzel çehresinin olduğu, çocukluğundan itibaren alında Seyyidlik ve velîlik nûrunun parladığı, yüzünü görenlerin ister istemez onu methetmek zorunda kaldığı, bakışlarında mülayimlik olduğu, şefkatli ve halîm olduğu belirtilmektedir (Memmedli, 2016:28).

Çocukluk yıllarından tarikat ehline büyük sevgi duyan ve bir şeyhe bağlanıp hizmet etmeyi dileyen Şîrvânî, Halvetî şeyhlerinden Sadreddîn Hıyâvî'ye intisap etmiştir. O, sülûkunu da Şeyh

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Sadreddîn'in yanında tamamlamıştır. (Hulvî, 2013: 380-381; Tatçı ve Akdemir, 2018:55-56). Şîrvânî daha sonra şeyhinin kızıyla evlenmiştir (Almaz, 2007:35). Mehmet Rıhtım'dan elde edilen bilgilere göre, Şîrvânî'nin Fethullah, Emir Gülle ve Nasrullah isimli üç oğlu vardır (Rıhtım, 2013: 264-266).

Şeyh Sadreddîn, vefâtından sonra yerine Seyyid Yahyâ'nın geçmesini vasiyet etmiş olsa da etrafındaki müridleri onun henüz genç olduğunu ileri sürerek şeyhin diğer damadı Pîrzâde'nin etrafında toplanırlar. Bu sebepten Seyyid Yahyâ Şamahî'dan ayrılmaya karar vermiş ve Şîrvânşah I. Halîlullâh tarafından Bakû'ye davet edilmiştir. Sultan, sarayının bahçesindeki Keykubad Mescidi'ni ona tahsis etmiştir ki Şîrvânî burada kırk yıldan fazla irşâd ile meşgul olmuştur (Rıhtım, 2013:264-266).

1466 yılında vefât eden ve türbesi Bakû'de Şîrvânşahlar Sarayı'nın bahçesinde olan Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî, ardında on dokuz binden fazla mürid, üç yüz altmış halife bırakmıştır. O, birçok eserin de müellifidir.

1.2.Eserleri

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin günümüze kadar ulaşan on dokuz eseri mevcuttur. Bu eserlerden biri Türkçe, biri Arapça, diğerleri ise Farsçadır. Burada Şîrvânî'nin eserlerinin muhtevâsına kısaca değinilecektir.

Şifâü'l-Esrâr: Şîrvânî'nin tek Türkçe eseri olma özelliğini taşıyan *Şifâü'l-Esrâr* Halvetiyye tarikatı açısından da önem arz etmektedir. Eserde “Şeyh dedi ki” ibâresiyle Şîrvânî'nin çeşitli tasavvufî konularla ilgili görüşleri kaleme alınmıştır. Bu eser, şeriatın, tarikatın ve hakîkatın esaslarından bahsetmesi yönünden önemlidir.

Vird-i Settâr: Arapça duâlar mecmuası olan *Vird-i Settâr* ile Halvetiyye tarikatında ilk kez vird geleneği başlamıştır.

Esrârü't-Tâlibîn: Yirmi dört fasıldan oluşan bu Arapça eserin muhtevâsı *Şifâü'l-Esrâr*'ın şerhi niteliğindedir.

Keşfü'l-Kulûb: Bu eser Şîrvânî'nin Farsça eserlerindedir. “Akıl, Kalp, Ruh ve Nefs” gibi konuların detaylı şekilde ele alınması yönüyle diğer eserleri arasında farklı konuma sahiptir.

Rumûzü'l-İşârât: Bu eser Fâtihâ sûresinde geçen “*İhdine's-sirate'l-müstakim*” âyetinin işârî tefsiri niteliğindedir.

Esrârü'l-Vudû ve's-Salât: Şîrvânî bu eserinde abdest ve namazın bâtinî anlamları üzerinde detaylı bir şekilde durmaktadır. O, bu bakış açısıyla sâlikin Allah'ın emirlerini zâhiren yerine getirmekle birlikte bâtin boyutunu da asla unutmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Acâibü'l-Kulûb: Şîrvânî bu eserinde, Bâyezîd Bistâmî'nin kalbin ahvâli üzerine söylediği sözlerini Yahyâ b. Muaz ve Abdullah Ensârî'nin yorumları ile birlikte naklederek kaleme almıştır. Kalbin türlerine göre almış olduğu özellikler ve formları detaylı şekilde görselleriyle birlikte sunmuş olması yönüyle büyük önemi hâizdir.

Mekârimü'l-Ahlâk: Bu eserin ana konusu ahlâk olup sâlikin mânevî terbiyesinde ona fayda sağlayacak yöntemleri ihtivâ etmektedir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Menâzilü'l-Âşıkîn: Bu eser Şîrvânî'nin mesnevî tarzında yazdığı eserlerden olup sâlikin sülûk esnâsında geçmesi gereken kırk menzili detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Makâmat: Bu eserindeyse Şîrvânî sâlikin aşması gereken yedi makamdan bahsetmektedir.

Etvâru'l-Kulûb: Mesnevî tarzında yazılan bu eserinde Şîrvânî kalbin tavırlarını detaylarıyla ele almaktadır.

Beyânü'l-İlim: Şîrvânî bu eserinde ilimden ve onun mertebelerinden bahsetmektedir. O, hakîkî ilmin tevhîd ilmi olduğunu vurgulamaktadır.

Şerh-i Esmâ-yi Semâniyye: Şîrvânî bu eserinde Allah'ın Hayat, İlim, Sem' (İşitme), Basar (Görme), Kudret, Kelâm, İrade, Bekâ gibi isim ve sıfatlarının kuldaki tecellilerinden bahsetmektedir. Bu risâle, muhtevâsı yönüyle diğer eserlerinden ayrılmaktadır.

Şerh-i Merâtib-i Esrâr-ı Kulûb: Bu eserinde Şîrvânî, sâlikin Hakk'a ulaşmak için aşması gereken tavırları "vâdî" şeklinde isimlendirerek bu vâdîlerin sayısının yedi olduğunu vurgular.

Şerh-i Suâlât-ı Gülşen-i Esrâr: Şîrvânî'nin mesnevî tarzında yazdığı bu eser, tasavvuf tarihinde önem arzeden kavramlara getirdiği yorumlardan müteşekkildir. Buna kalp, nefis, heybet, üns, fena, beka gibi kavramlar örnek gösterilebilir.

Salavâtü'n-Nebî: 56 beyitten müteşekkil olan eser Hz. Peygamber'e salat ve selâm getirmenin ehemmiyetinden bahsetmektedir. Bu yönüyle, Peygamber'e olan sevgisini her eserinde olduğu gibi burada daha yoğun bir şekilde ifade etmektedir.

Gazeliyyât: Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin gazelleri ilâhî aşkı konu edinmektedir. Bakü nüshasındaki gazeller de eklendiğinde gazellerin toplam sayısı 18 olmaktadır. Gazellerin ana konusu aşk ve hasrettir.

Kıssa-i Mansûr: Meşhur sûfî Hallâc-ı Mansûr'un darağacında iken bir mecnûn ile aralarında geçen sohbeti konu alan eser mesnevî tarzında yazılmıştır. Şîrvânî'nin bu eserindeki yorumları onun ilâhî aşka bakışını anlatması yönünden çok önemlidir.

Menâkıb-ı Emirü'l-mü'minin Ali: Hz. Ali'nin faziletlerinin anlatıldığı bu eser 116 beyitten müteşekkildir. Kaside tarzında yazılmış olup, Hz. Ali'ye inananların ve sevenlerin kurtulacağı ifade edilmektedir. (Bakûvî, 2014:20-27)

2. SEYR U SÜLÛK

"Yola girmek, bir şeyin içine nüfûz etmek" mânâsını taşıyan seyr u sülûk, tasavvufî kavram olarak "insanı Hakk'a yaklaştıran davranışlar" demektir (Uludağ, 2010:127) Belirtmek gerekir ki, makale boyunca yer verilecek Şîrvânî'nin seyr u sülûk ile ilgili görüşleri öncelikle kendisinin hakîkate vâsıl oluncaya kadar yaşadığı mânevî hallerdir. Bu bağlamda tasavvuf literatüründe konuşmaktan ziyade hâlin önemli olduğu ve ancak kendi şahsında bu ilmi yaşayanların talibi irşâd edebileceği görüşü göz önünde bulundurulursa Şîrvânî'nin metodunun tesir gücü ortaya çıkmış olacaktır.

Şîrvânî, "Ey derviş, bu hikâyeyi candan işit" sözleriyle kendi sülûkunu anlatmaktadır. Bu bağlamda o, yıllardır canla başla Allah yolunda yürüdüğünden, bazen durup bazen sefer ettiğinden

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bahsetmektedir. O, Allah aşkına bir ömür verdiğini, kalbini ve rûhunu O'nun aşkına kurban ettiğini özellikle vurgulamaktadır. Şîrvânî, bu aşkın onun yüzünü gâh maşrıka, gâh mağribe doğru çevirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda onun, “Gâh bulut gibi ağlarım, gâh kahır ve cebirden gülerim. Gâh O'nun hatırı için deryâyâ gark olurum, gâh O'nun hatırı için göklere yükselirim. Eğer bir dem Onu talep etmezsem, Onun vuslatının kokusunu nasıl duyarım? Vuslat ümidiyle yola çıktım, kendi varlığımı O'nun gamına fedâ ettim. Altın gibi gam sobasında kaynatılıp eritildim. Gâh öldüm, gâh dirildim. Ben kimim? Benim vücûdumdan kalan yalnızca gamdır. (...) Cismimde yaş ve kurudan bir zerre kalmadı. Tâ ki O'nun aşkıyla her şeyden gözümü çektim” (Bakûvî, 2014:109) ifâdeleri önem arz etmektedir.

Şîrvânî'nin seyr u sülûk ile ilgili görüşlerinde “ezelî nasip” kavramı dikkat çekicidir. Ona göre, herkes kendi nasibi kadarıyla hakîkatin kokusunu duyabilir (Bakûvî, 2014:104). Çünkü her insanda Allah yolunda yürüme istidadı yoktur ve bu durum ezeli nasiple ilgilidir. Şîrvânî'ye göre, Allah bu istîdâdı ezelde dağıtmıştır. Kur'ân'da geçen “Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık (kısımlara böldük)” (Zuhuf 43/32) âyeti bu konuya işaret etmektedir. Bu sebepten bazı insanların nasibine “Kimini kiminden derecelerle üstün kıldık” (Zuhuf 43/32) âyeti, bazılarının ise, “Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik” (Tin 95/5) âyeti düşmüştür. Ona göre, aşağıların aşağısına indirilen insanların birlik yâni tevhid sofrasından nasibi yoktur. Bunun sebebi ise araştırılmamalıdır çünkü Allah böyle istemiştir (Bakûvî, 2014:194).

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî, seyr u sülûkun mutlaka bir mürşit kontrolünde tamamlanması gerektiğini özellikle belirtir. Bu bağlamda mürid mürşidinin rehberliğinde çeşitli vâdilerden, menzillerden, makamlardan geçerek Hakk'a kurbiyet mertebesine erişecektir.

2.1.Mürşid

“Tâlipleri irşâd eden, onlara doğru yolu gösteren” mânâsında kullanılan mürşid kavramı şeyh kavramıyla aynı anlama gelmektedir. Şeyh kelimesi ise “yaşlı kimse” demektir. Tasavvuf büyükleri için şeyh sıfatının kullanılması X. yüzyılın ortalarından başlayarak yaygınlık kazanmıştır (Öngören, 2010: 50-52). Mürşid kavramının Şîrvânî'nin eserlerinde daha çok “vesîle” kelimesiyle ifade edilmesi dikkat çekmektedir. O, mürşidi şu sözlerle anlatmaktadır:

“Git kulluk makamına ermiş bir kalp sâhibine yakın ol ki o yakîn sâhibinin tesiri ile sen de yakîne eresin. Eğer böyle bir kalbe yol bulursan sana ondan kâmillik hâsıl olur. Vesîlesiz kurbiyete eremezsin. Emîn ol ki vesîlesiz yol bulunmaz. (...) Vesîle ara ki bir kurtarıcı bulasın. Eğer binlerce yıl Hakk'ı arasan da, vesîle olmadan ondan bir koku alamazsın. Vesîle, hasta câna şifâdır. Vesîle, hekimdir, seni tedâvi eder. Vesîle, bütün yaratılmışların hayatıdır, onsuz ilim ve esmâ öğrenemezsin. (...) Hakk'a yakınlıkta Âdem'dir vesîle. Onun kalbini tanı, o da sana Hakk'a yaklaşımda yardım etsin. (...) Eğer bu yolda rehber olmazsa sen düştüğün kuyudan çıkamazsın” (Bakûvî, 2014:191-192).

Şîrvânî mürşidinin önemini toprak ve o toprağı işleyen çiftçi örneğiyle de açıklamaktadır. Ona göre, münbit toprak ne kadar işlenirse işlensin oraya tohum ekilmeden yabânî otlardan başka bir şey yeşeremeyeceği gibi meşâyihin telkîni de müminlerin kalbinde tevhîd tohumu mesabesindedir. İnsanın kalbinde tevhid tohumu olmadan kemâle ermesi imkânsızdır (Bakûvî, 2014:120).

Şîrvânî konuyla ilgili, “Allah o su ile size; ekin, zeytin, hurma ağaçları, üzümler ve her türlü meyvelerden bitirir. Elbette bunda düşünen bir kavim için bir ibret vardır.” (Nahl 16/11) âyetini misal

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
göstermektedir. Buna göre, bazı tohumlar toprağa düşer lâkin çürür, bâzıları ekildiği zaman kenarda kalır ve toprağın derinliklerine nüfuz edemez. Ancak Allah'ın rahmet nazarıyla baktığı tohum yetişir ve mahsul verir. Şîrvânî'ye göre örnekteki su ve rahmet nazarı kâmil bir şeyhtir. Çünkü mürşit, tohum misali olan tâliplerinin hallerini bilir ve ona göre irşâd eder (Bakûvî, 2010:269-270).

2.2.Mürîd

“İrâdesi, isteği olan kimse” anlamına gelen mürîd kavramının ilk dönemlerde daha çok irâde kavramı altında ele alındığı görülmektedir. Halkın gaflet içerisinde ve nefse uymuş halde olduğunu ifade eden sûfilere göre, hakîkî mürîd kendi irâdesiyle gaflet hâlini terk edip tamamıyla kendini Hakk'a adayan kimsedir (Uludağ, 2006:47-49).

Şîrvânî'ye göre, tâlip nefsinin nazını çektiğçe Hakk ilminden bir söz okumamış gibi olur. Sâlik bilmelidir ki, nefsin hevâsı düşmandır (Bakûvî, 2014:209). Bu düşmandan kurtulmak, için Allah'ı tanıtmak sebebiyle dünyaya gönderilen peygamberlere ve velîlere uymak gerekir (Bakûvî, 2014:80).

Şîrvânî mürîtte bulunması gereken özellikleri şöyle bir metaforla özetlemektedir: Tasavvuf yoluna giren mürîd *sabır* şekerini, *dua* kökünü, *nedâmet* yaprağını *tevbe* havanında dövmeli, onu *gözyaşıyla* yoğurmalı, *dua* ve *inlemelerle* karıştırıp *sıdk* kazanına koymalı, *aşk ve muhabbet* ateşi ile kaynatıp *mücâhede* kadehine doldurmalıdır. *Perhiz* eliyle kadehi kaldırıp *seher* vakitlerinde içip “*Rabbî, Rabbî*” diyerek *şeyhi* vesîlesiyle hâlini arzmelidir (Bakûvî, 2010:120).

3. TEVHÎD YOLCULUĞU

Şîrvânî, sülûkun nihâî amacının tevhîde ermek olduğunu ifade etmektedir. Onun yaradılış tasavvuru ve tevhîd ile ilgili görüşleri bu bağlamda önemlidir.

Allah'ın vâhit olduğunu söyleyen Şîrvânî'ye göre, bu birlik ne bir azlık ne de bir varlık sebebiyledir. O, sonsuzdur, nihâyetsizdir. Allah Evveldir, Kadîmdir, Âhirdir, Kerîmdir, nihâyeti olmayan Mukîmdir (Bakûvî, 2014:143). Zâhirin de, bâtının da Allah olduğunu ifade eden Şîrvânî'ye göre, yol da, yolcu da, aşık da, mâşuk da Allah'tır. O hem gizlidir hem âyândır ve Onun cemâlinden başka her şey fânîdir (Bakûvî, 2014:12). Burada Şîrvânî'nin “O, hem evveldir, hem âhirdir, hem zâhirdir, hem bâtındır. O, herşey'i kemâliyle bilendir” (Hadîd 57/3) ve “O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır.” (Kasas 28/88) âyetlerine dikkat çektiği anlaşılmaktadır.

Şîrvânî, Allah'ın âlemi yaratma sebebinin insanın O'nu tanınması olduğunu vurgulamakta ve “Ben gizli bir hazîne idim, tanınmayı istedim ve mahlukâtı beni tanınlar diye yarattım” şeklindeki tasavvuf ehlinin kabul ettiği kudsî hadîsi bu husûsta delîl göstermektedir (Bakûvî, 2014:75).

İnsan O'nu tanın diye Allah gökleri yaratmış, dört farklı unsûru birbiriyle ilişkilendirmiş ve onlardan Âdem'e sûret bahşetmiştir. Âdem'e tekellüm ve zikir istîdâdı veren Allah, onu kendi ilmiyle biricik kılmış ve çağının hallerini ona âyân etmiştir. Allah kendi sıfatlarını Âdem'e giydirmiş, isimlerinin sırlarını öğretmiş ve birçok farklı gücü ona bağışlamıştır (Bakûvî, 2014:12). Bu bağlamda, Allah yarattıklarını Âdem için var etmiştir (Bakûvî, 2014:94).

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Şîrvânî'ye göre Allah'ın Âdem'e öğrettiği ilim "ilm-i esmâ"*dır. Buna göre, Âdem bu ilim vesilesiyle müsemmeden haberdâr olmuştur. Şîrvânî, bu husûsu Âdemîyyet sırrı adlandırarak bu sırra vâkıf olanlara iki âlemde de üstünlük verileceğini şu mısralarıyla açıklamaktadır:

“Eğer sen âdemîyyetin sırrından haberdâr olursan,

Sana her iki âlemde de efdâliyet nasip olur.

Sen hakikat deryâsının kuşu olursun,

Şeriat ve tarikattan geçersin,

(...) Tevhîd sırrına âgâh olursun,

Tecrit ve tefritten nişân bulursun.

Erlerin hâlinde bilgi sâhibi olursun,

Hâlin sırrına vâkıf olursun.” (Bakûvî, 2014:63).

Ona göre, hakikat ilminin sonu yoktur. Peygamberlerin ve velîlerin kalplerinin hayretle dolmasının sebebi de ilmin nihayetsizliği karşısında âciz olduklarını idrâk etmeleridir. Şîrvânî'ye göre, kul nihâyette bu ilmin sonsuzluğu karşısındaki cehâletine şahitlik eder. Çünkü Allah'tan başka kimsenin O'ndan haberi yoktur (Bakûvî, 2014:16).

3.1.Menziller, Makamlar, Vâdîler

Yahyâ-yı Şîrvânî mânevî eğitim süresince sâlikin kat etmesi gereken yolu bir takım menzil, makam ve vâdileri örnek göstererek açıklamaktadır.

3.1.1. Menziller

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin ele aldığı menziller ile (bâzı kavramlarda farklılık olsa da) Ebû Said Ebu'l-Hayr'ın (v. 441/1049) *Makâmât-ı Erbâin* adlı eserindeki menzillerin benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Onun *Risâle-i Menâzili'l Âşikin* isimli eserinde kırk menzili detaylı bir şekilde ele aldığı görülür.

Buna göre, vuslat deryâsından ilk menzil niyet menzildir. Burada tâlip fakîr olsa da niyeti onu emîr eder. Bu niyetle sâlikin, dünyayı onu sevenlere, cenneti ise onu isteyenlere bırakması beklenmektedir. İlk menzilde sâlik, belâ ve mihnetleri kendine almalıdır. Çünkü Allah'a yakınlık için bundan başka yol yoktur (Bakûvî, 2014:26).

* “Allah, Adem'e bütün isimleri öğretti.” (Bakara 2/31)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

İkinci menzili inâbet adlandıran Şîrvânî'ye göre bu menzilde sâlik, kabuğundan azâd olur. Canı hicaplardan kurtulur ve dünya gözüne boş görünür (Bakûvî, 2014:26).

Şîrvânî'ye göre üçüncü menzil olan tevbe, Hakk'ın haram kıldığı şeylerden sıyrılmaktır (Bakûvî, 2014:27).

Dördüncü menzil ise irâde menzildir ve bu yolda irâde asıldır. Burada âşık olan tâlip ancak Hakk'ı arzular. Çünkü Allah'tan başkası ona zarardır (Bakûvî, 2014:27-28).

Beşinci menzili cehd (gayret) adlandıran Şîrvânî'ye göre, bu menzile ulaşan talip hem kendine hem de başkalarına yabancılaşır (Bakûvî, 2014:28).

Altıncı menzil murâkabe ise, tehlikeleri ayırt edebilmek için daima uyanık olmalıdır. Ancak bu durumda sâlik çoklukta yüz çevirip birlik deryasında oturabilir (Bakûvî, 2014:29).

Yedinci menzil olan sabrı Şîrvânî cebrin ve kahrın dermânı adlandırmaktadır. Bu menzilde sâlik üzerine yağın belâlara "hoştur" der (Bakûvî, 2014:29-30).

Zikir ve fikir olan sekizinci menzilde ise sâlik, dâimâ Allah'ı zikretmeli, dilini bir an bile zikirsiz bırakmamalıdır (Bakûvî, 2014:30).

Dokuzuncu menzil nefse muhâlefettir. Şîrvânî'ye göre bu menzilden geçen sâlik bir kere bile nefsin isteklerine boyun eğmez. Bu menzile erişmek isteyen kimse mutlaka kâmil bir mürşide itaat etmelidir (Bakûvî, 2014:30-31).

Onuncu menzili rızâ adlandıran Şîrvânî'ye göre, bu menzile erişen sâlik kendi nefsinin hevâsından tamâmen kurtulur (Bakûvî, 2014:31).

On birinci menzil muvâfakat menzildir. Sâlik bu menzile eriştiğinde kendine yabancı, başkalarına muvâfık olur. Bütün işlerde Hakk'ın emrini görmeye başlar (Bakûvî, 2014:32).

On ikinci menzili teslimiyet adlandıran Şîrvânî'ye göre teslim olan kimsenin ilmi artar ve Hakk'ın vuslat şerbetinden doya doya içer (Bakûvî, 2014:32-33).

On üçüncü menzil tevekküldür. Bu menzile erişen sâlikin önüne çok müşkül çıkar. Bu menzilde sâlik dünya halkı onun âilesi olsa da, onları nasıl doyuracağını düşünmez. Çünkü Allah'ın onun rızkını ona en güzel şekilde ulaştıracağını bilir (Bakûvî, 2014:33).

On dördüncü menzil zühhtür. Bu menzilde sâlikin vazîfesi tesbih ve virddir (Bakûvî, 2014:33-34).

On beşinci menzil ibâdetdir. Şîrvânî'ye göre bu menzile ulaşan sâlikte kalp huzûru hâkim olur. İbâdet hissi ise onda gâlip olur. İtaat, Allah katında kabul edilmenin işaretlerindedir (Bakûvî, 2014:34).

On altıncı menzil verâdir. Şîrvânî'ye göre, burada sâlik dünyevî arzularını azaltır ve isteklerini terkeder. Bu menzilde sâlikin insanların sohbetlerinden uzaklaşarak kendine çekilmesi gerekir ki Hakk sohbetinden kazanç elde edebilsin (Bakûvî, 2014:35).

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

On yedinci menzil ihlâstır. Şîrvânî'ye göre, sâlike itaatlerinden dolayı bir gurur hissi geldiğinde onu ihlâsıyla hemen uzaklaştırmalıdır. Çünkü hakîkî ihlâs, kendini Allah'a ortak koşmamaktır (Bakûvî, 2014:35).

On sekizinci menzil olan sıdk menziline şîârî "doğru konuşmak"tır. Dil ile kalbin yoldaşlığı sebebiyle kalpteki güzellikler dilden âşikâr olur (Bakûvî, 2014:36).

On dokuzuncu menzil havftır. Bu menzilde tâlibin rûhuna korkudan yüz neşter vurulur gibi olur. Ancak tâlip bilmelidir ki, belâ insanın kendindedir. Allah ise şefkatlidir (Bakûvî, 2014:36-37).

Yirminci menzil recâdır. Bu menzilde sâlik korkudan kurtulur ve mutluluk nasibi olur (Bakûvî, 2014:37).

Yirmi birinci menzil fenâdır. Şîrvânî bu menzili fenâ-yı evvel adlandırır. Ona göre, fenânın ilk hâlinde riyâzat zehrini afiyetle içmek gerekir tâ ki nefis yokluğu tatsın (Bakûvî, 2014:37-38).

Yirmi ikinci menzil bekâdır. Şîrvânî'ye göre, bu menzilde sâlik Hakk'ın cemâlini seyrederek Küll'den başka bir şey sâlikin gözüne görünmez. Ona göre bu da bekâ-yı evveldir. Burada sürekli belâlar zuhûr eder. Eğer tâlip, bunlara lâyıkiyle karşılık verirse iki âlemde de sıyrılarak erenlik yoluna döner (Bakûvî, 2014:38).

Yirmi üçüncü menzil ayne'l-yakîndir. Şîrvânî'ye göre, bu menzilde sâlikin aradan çekilmesi gerekir. Çünkü onun cismi ayna üzerindeki toz toprak gibidir. Kendini çektiği takdirde, bütün eşyanın hakîkatini görmeye başlar (Bakûvî, 2014:38-39).

Yirmi dördüncü menzil mârifettir. O, bu menzile ulaşan sâlikin iki âlemde de Mevlâ'dan başka derdinin kalmayacağını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, irfânın da ilk alâmeti budur (Bakûvî, 2014:39).

Yirmi beşinci menzil vilâyettir. Şîrvânî'ye göre velâyet, himmet bahşeder ki bu da, Dost'tan gelen rehber niteliğindedir (Bakûvî, 2014:39-40).

Şevk menzili olan yirmi altıncı menzilde sâlik ney gibi inler. İştiyaktan yanıp kavrulur ve sonunun nasıl olacağını düşünmez (Bakûvî, 2014:40).

Yirmi yedinci menzil muhabbettir. Bu menzilde sâlik, Allah'tan sadece O'nun muhabbetini ister (Bakûvî, 2014:40).

Yirmi sekizinci menzil vahdettir. Şîrvânî'ye göre, bu menzilde tâlip, nişânsızlığın nişânını bulur (Bakûvî, 2014:41).

Yirmi dokuzuncu menzil kurbdur ve bu menzilin hediyesi müşâhededir. Sâlik bu menzilde neyi ararsa onu bulur (Bakûvî, 2014:41).

Otuzuncu menzil ünstür. Bu menzilde Allah ile dâima ünsiyette olan sâlik, Hakk'ın nîmetlerine ve ihsânına yol bulur (Bakûvî, 2014:42).

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Vuslat menzili olan otuz birinci menzilde sâlikin vuslatsız geçen her ânı vebâl olur. Vuslat menzilinde akıl âciz olur, Hakk'a kavuşmaktan uzak kalır. Çünkü vuslat kokusunu duymak akıl için imkansızdır (Bakûvî, 2014:42).

Otuz ikinci menzil keşftir. Şîrvânî bu menzili keşfin keşfi adlandırmaktadır. Ona göre bu menzilde her keşften binlerce yüce sır ortaya çıkar (Bakûvî, 2014:43).

Otuz üçüncü menzil huzurdur. Şîrvânî'ye göre, burada sâlikin kalbi dâima mutluluk içinde olur ve Hak'tan ona olağandışı mükâfatlar erişir. Hak, sâliki hizmet bayramına hazırlar (Bakûvî, 2014:43).

Otuz dördüncü menzil tecrittir. Şîrvânî'ye göre, bu menzilde sâlikte Hak'tan başka maksut kalmaz (Bakûvî, 2014:44).

Otuz beşinci menzil tefrittir ki Allah tarafından tâlibe tefrit hil'atı giydirildiğinde o, her iki âlemde de garip olur. Gariplik ise Âdem'in mîrâsı olduğundan tâlip halk içinde تنها kalır (Bakûvî, 2014:44).

Otuz altıncı menzili inbisat adlandıran Şîrvânî'ye göre, tâlibe bu menzilde Zâtın nûrundan mutluluk erişir. Eğer tâlip ölürse ona kabirde huzur vardır. Onu cennete zorla götürürler. Onun derdi Allah'ın cemâlidir (Bakûvî, 2014:44-45).

Otuz yedinci menzil tahayyürdür ki burada tâlip kesin bir şekilde kesretten kurtulur (Bakûvî, 2014:45).

Otuz sekizinci menzil nihâyettir. Şîrvânî'ye göre nihâyet, bidâyetin sonucudur. Bu dergâhın hassaları hepsi bir kavimdir ve dâimâ Hakk'a naz ederler (Bakûvî, 2014:45-46).

Otuz dokuzuncu menzil tasavvuftur. Burada sâlik şaşılıktan kurtulur, kalbinden gelmeyen bir sözü söylemez ve onun kalbi dâima Hak'tan haber verir (Bakûvî, 2014:46).

Kırkıncı menzil kurb-ı kurb'dur. Şîrvânî'ye göre bu menzil yakınlığın yakınlığıdır ki burada sâlikin varlığı semender kuşu gibi yanar ve onun küllerinden yeni bir semender kuşu ortaya çıkar. Bu menzildeki kimse geçmişten ve gelecekte haberler söyler. Ondandır daima kemâl zuhûr eder (Bakûvî, 2014:47).

Görüldüğü üzere ilk on menzil sâlikin maddî dünyadan mânevî yolculuğa geçişinde yapması gerekenleri, ikinci on menzil ise ibâdetlerle yakınlığı elde etmeye başlamayı ifade etmektedir. Üçüncü on menzil ile artık yakîn olma hâli söz konusu iken dördüncü on menzilde kul vuslata erişir. Yakınlığın yakınlığı hâsıl olur.

3.1.2. Makamlar

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin yedi makam adını verdiği bu bölümde o, seyr u sülûkunda mürîdin kat etmesi gereken yolu makamlar üzerinden anlatmaktadır. O, sâlik yaşayacaklarını yolunda başında bilsin diye bu makamları ele aldığını belirtir. Şîrvânî, makamları "seyr" kavramıyla açıklamaktadır.

Bu bağlamda ilk makam, "seyr-i illallah"tır ve Allah'a doğru seyri anlatır. Bu makamın birkaç şartı vardır ki bunlardan ilki malı ve mülkü terketmektir. Bu, sâliki tehlikelerden kurtarır. İkinci

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

şart dünya ve âhireti tamamen terketmektir. Bu şart yerine getirildiğinde mânâ kendi cemâlini gösterir. Şîrvânî'ye göre gedâlık bu yolda yolcunun sanatı olmalıdır.

İkinci makam “seyr lillâh”tır ve Allah için seyirdir. Bu seyirde mürîdin cânına yüz ateş, yüz âh düşer. Burada sâlikin Allah'tan muradı yine Allah olmalıdır. Ancak bu hâl karşısında irfân ve muhabbet artar. Bu makamın şartı nefsin ayağının altına koymak ve bir an bile gâfil olmamaktır ki nefis başka bir şeyi arzu edemesin. Eğer mürîdin kalbi bu makamda Hakk'ın şevkiyle zikrederse ona varlıktaki en alçak ve en yüksek âlemler gösterilir. Bu zikirten hayat hâsıl olur ve nefsin hevâsı burada bâtil olur.

Üçüncü makam “seyr alallâh”tır. Şîrvânî'ye göre burada şaşılara yer yoktur. Onlar biri iki gördüğünden ve bu vâdi de esmâ ve sıfatlar vâdisi olduğundan kendini tüketmeyen kimse bu birliği göremez. Seyr alallahta mürîd yalnız ve ayaksız yürür, onun hareketi rûh ile olur. Rûha ilhamlar yağar ve nasihatler eder. O bazen Allah'ın esmâ ve sıfatlarına ârif olur bazen de meleklerden daha yüce bir makama erişir. Bu makamdaki kimseye gönülleri diriltme kudreti verilir, âyetlerin sırrına vâkıf olur.

Dördüncü seyr, “seyr maallâh”tır ve Allah ile seyirdir. Burada sâlik esmâ ve sıfatları müşâhede eder. Bâzen sırlar âleminde hayran olur, bâzen uçan bulutlar gibi harekette olur, bâzen “len terânî” çölüne terk edilir, bâzen “Kâbe kavseyn”de yerini alır. Her halde de sâlik Allah'tan bir an bile ayrı kalmaz.

Beşinci seyr, “seyr fillâh”tır ve Allah'ta seyirdir. Burada hakikat mürîde yoldaş olur, o, zâtî tecellîleri seyrederek, bâkî nîmetlerden bekâ bulur, esmâ müsemmâ olur, ikilikten tamâmen azâd olur. Hakikat birdir ve bu mertebede bu ilim âşikâr olur. Şîrvânî bu makâmı anlatırken harfleri örnek gösterir. Buna göre, bütün harfler hakikatte tek bir noktadan ortaya çıkmış ve şekil değiştirmiştir. Dolayısıyla bu makamda da sâlik bu sırâ vakıf olur.

Altıncı makam, “seyr anillâh”tır. Bu makamda halk, talibin irşâdından faydalanır ve hikmete doğru yol bulur. Bu kimse, belâlara “es-salâ” der, yüz belâ içinde olsa da kendini daima mutlu hisseder. Onun için ne âdem vardır ne âlem. Bu makamda tâlip kendini beğenme kibrinden kurtarılmış, başına hilâfet tâcı konulmuştur.

Yedinci makam “seyr billâh”tır. Bu makamda bütün bilgiler ondan âşikâr olur, iki âleme âit hâdiseleri açıklar. Bu ism-i âzâmın sâhibi Nebî'dir. O, bütün halkın en kerâmetlisi, şerefli oldu. Ondaki her iki âlemin işleri halloldu (Bakûvî, 2014:51-67).

Burada Şîrvânî'nin menziller ve makamlar arasındaki benzer/farklı yönleri değerlendirilecektir. Öncelikle her iki anlatımın da sonunun yakınlığının yakınlığı mertebesine çıktığı görülmektedir. Bu mertebeye de, Hz. Muhammed'in şahsında temsil edilmektedir.

İlk on menzil mürîdin maddeden mânâyâ dönerken yapması gerekenleri ifâde etmektedir ki bu da yedi makam üzerinden ilk iki makâma (seyr ilallah ve seyr lillâh) karşılık gelmektedir. Her ikisinin de ortak konusu Allah'a yönelmeye niyet etmek, bu yolda nefse muhâlefet ve sabır göstermektir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

İkinci on menzilin ana konuları ise teslimiyet, tevekkül, ibâdetle Hakk'a yaklaşmak ve ihlâsdir ki makamlardan üçüncü ve dördüncü makam (seyr alallâh ve seyr maallâh) bu menzillere denk gelmektedir.

Üçüncü on menzilin konusu ise marifet bilgisi, muhabbet ve kurbiyettir ki bu, makamlardan beşinci makama (seyr fillâh) denk gelmektedir. Burada kulun artık hakikat bilgisini elde ettiği, kesrette vahdeti gördüğü belirtilmektedir.

Dördüncü on menzil kendi içinde ikiye ayrılabilir: Bunlar ilk dokuz menzil ve kırkinci menzildir. İlk dokuz menzil altıncı makâma (seyr anillâh) karşılık gelirken, kırkinci menzil yedinci makama (seyr billâh) denk gelmektedir. İlk dokuz menzil fenâdan bekâyaya geçiş, halkı irşâd etmeye başlama hâlini ifade etmektedir. Kırkinci menzil ise kurbiyetin kurbunu yâni yakınlığın yakınlığını ifade etmektedir.

3.1.3. Vâdiler

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin seyr u sülûku anlatırken kullandığı metaforlardan biri de yedi vâdîdir. Arapça bir kelime olan "vâdî" sözlük anlamıyla "iki dağ arasında arâzî" demektir (Ayverdi, 2016:1303). Tasavvufî mânâda ise, "nebi, velî ve âlimlerin kalbi", "feyz pınarından fışkıran mârifet suları ve nefis mükâşefe hallerinin aktığı yerler" anlamındadır (Uludağ, 2012:370).

Şîrvânî'ye göre, ilk vâdî talep vâdîsidir. Burada sâlik nesepten, kendinden tamâmen el çekmeli ondan sonra yârin kûyine doğru yönelmelidir. Eğer bu vâdide korku olursa sâlik perişân olur. Çünkü korku, mert âşıkların kârı değildir. Korkmayan kimse cisim ve can kabuğunu kırar, ikilikten kurtulur ve Allah'ın aşkının sıfatlarına lâyık olur.

İkinci vâdî aşk vâdîsidir. Şîrvânî'ye göre burada dedi-kodu kalmaz. Bir evin içine güneş ışıkları girdiğinde orada gölgeden yâni ikilikten eser kalmayacağı gibi, âşık kimsede de bütün varlıklar aşkın içinde olur. Onun kalbinde başkası kalmaz ve her varlık ona Hakk'ı gösterir.

Üçüncü vâdî mârifet vâdîsidir. Burada sâlikin işi gücü müşküle düşer, kurtuluşu da mârifet ile olur. Kimse bu yolda kendi başına ilerleyemez çünkü bu yol başka yollara benzemez. Şîrvânî'ye göre sâlik burada yıllarca yol yürüse hangi yolla gideceğini bilemez. Bâzen bedenle sülûk eder, bâzen akılla, bâzen nakille birçok meseleyi halleder. Onun canında yüz belâ cilve yapar, onu yollar içinde hayran bırakır. Burada bir mağara arkadaşının elinden tutmak gerekir ki sâliki dar yollardan kurtarsın (Şîrvânî burada mürşitten bahsetmektedir).

Dördüncü vâdî istiğnâ vâdîsidir. Şîrvânî'ye göre bu vâdide her işten müstağni olmak gerekir. Çünkü artık Dost'un cemâlinden başka bir şey kalmamıştır. Âşık burada kendisi de görünmez. Onun kendi cemâli kendi karşısında cilve yapar. Bütün kesret bir olur, sâlikin gözünde hiç kusur kalmaz. Bu yol, mürîdi tevâhîde yönlendirir.

Beşinci vâdî tevâhîd vâdîsidir. Bu vâdide gıda tefrit, binek ise tecrittir. Bu vâdiye eren kimse bineğini vahdete doğru sürer. Bu yola *ben* ve *biz* sığmaz. O yüzden varlığın camını kırmak gerekir. Bu yapıldıktan sonra isterse sâlikin karşısına yüz, isterse de bin sayı çıksın. O hepsini tek görecektir. Bu vâdiye *o* ve *bu* sığmaz. Burada sadece Ahad kalır.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Altıncı vâdî tahayyür (hayret) vâdisidir. Bu vâdînin şerhi beyâna sığmaz. Burada sâlik konuşamaz hâle gelir, ne geçmişe ne de geleceğe yol bulamaz. Ona ne sorarlarsa sorsunlar verecek cevap bulamaz. O'nun işlerinden öyle hayrete düşer ki O'ndan başka bir şey bilmez. Hayret denizine öyle gark olur ki, vuslat ile firâk arasında fark kalmaz.

Yedinci vâdî fakr vâdisidir. Fakrın şâhidi fenâdır. Burada yol kaybolur, aramak-sormak olmaz. Göz olmadığı için görmek olmaz, kulak olmadığı için bir şey duyulmaz. Koku hissedilmez, vuslat reyhanlarının kokusu duyulmaz. Ayak kalmaz ki Yâre doğru gidesin. El kalmaz ki Yârin elini tutasın. Fakr gelince, bütün bilgiler rüzgarda savrulur. Zâtın nûru ile Zâtın sırrının görüldüğü bu vâdîde Allah, kulunun gözü, kulağı olur (Bakûvî, 2014:81-105).

Şîrvânî'nin menzil, makam ve vâdî anlatımları “giriş-gelişme-sonuç” bağlamında değerlendirildiğinde sâlikin öncelikle mânevî yolculuğa niyet etmesi ve bu yolda sabır göstererek nefesine muhalefet etmesi gerektiği görülmektedir. Bu vesileyle gönlünde muhabbet ve şevkin artmaya başladığı sâlik tevhîd görüşüne erişir. O, Hak'tan gayri bir varlık göremez hâle gelir. En son noktada ise “fakr” vâdisinde, seyr-i billâh makâmında, kurbun kurbu menziline anlatıldığı gibi kendi varlığından arınmış bir halde halkın içine karışır. Ondandır konuşan, işiten, gören Hak'ı temsil eder.

4. SONUÇ

Kendisinden sonraya birçok önemli eser bırakan Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin mensûr ve manzûm eserleri vardır. Bu eserlerinin esas konusunun Hak'a vuslat olduğu ve sâlike bir rehber niteliğinde olduğu tespit edildi. Şîrvânî'nin seyr u sülûk ile ilgili görüşleri özetlenecek olursa, ona göre mânâ yolculuğunun sonu tevhîd ilmine erişmek, Hak'tan başka varlık görmemektir. Bu bağlamda öncelikle sâlikin irşâda ehil olması, istidatlı olması gerekmektedir. Bundan sonra ise yolculuk yalnızca bir mürşit eşliğinde gerçekleşebilir. Mürşidi “vesîle” adlandıran Şîrvânî, onun daha önce bu yolları geçip kendi kemâlini bulduğunu ve hakîkate erişme yolunda sâlikin yaşayacaklarını çok iyi bildiğinden ona rehberlik edebileceğini vurgular. Kâmil bir mürşit bulduktan sonra sâlike düşen ise tabiri câizse gassal önünde meyit gibi olmaktır. Mürşide itiraz etmek, sorgulamak kemâle erişmede noksanlık meydana getirmektedir. Şîrvânî sâlikin geçeceği yolları bâzen menzil, bâzen makâm bâzen de vâdî adlandırmaktadır. Her ne kadar bu metaforların sayısında farklılık olsa da gâyesi ve anlatmak istediği aynıdır.

Sâlik bir niyet ile ve taleple yola çıkar, daha sonra gayret kemerini kuşanır ve ona himmet erişir. Bu yolculukta sâlik menzilleri, makamları ve vâdileri geçerken kendi zâtında da yükselmeye başlar. Bu yolculuğun sonunda dünyaya eren akıl aşka dönüşür ve sâlikin varlığı virâne olur. Yolun sonu ise kurb-ı kurbiyyet'e çıkmaktadır ki bu makam Muhammedî hakîkate mahsûstur. Yâni kendi nefsânî varlığını bir mürşit eşliğinde yok eden sâlik nihâyetinde kendinde mevcut olan ilâhî isimle karşılaşır ki bu isim Hakîkat-i Muhammedî'den bir parçadır. Bu sûretle de sâlik ölmeden önce ölü ve varlık dairesini henüz yaşarken tamamlamış olur. Ancak bu yolculuktan sonra sâlik, başkalarını da eğitebilme kâbiliyetini kazanır.

...

KAYNAKÇA

- Almaz, H. (2007). Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin Hayatı ve Eserleri, Ankara: Nüşa Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2016). Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Adıgüzel, A. (2019). Hz. Osman Dönemi'nde (24-35/644-656) Fetihler. e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Aralık 2019, XI, s. 3.
- Adilov, A. ve Atmaca, E. (2019). Azerbaycan'ın Fethi Sonrası Bölgeye Yerleşen Müslüman Arap Kabileleri: Revvâdîler Örneği. *İğd Üni İfder*, Nisan 2019, 13, s. 96-97.
- Ceyhan, S.(2015). Halvetiyye. İstanbul: İsam Yayınları. *Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 697-698.
- Hüseyinli, A. (2013). Azerbaycan'a Tasavvufun Gelişi ve Halvetîlik, Eskişehir: Eskişehir Vâliliği. *Uluslararası Seyyid Yahyâ Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 486.
- Mahmud Cemâleddîn el-Hulvî (2013). Lemezât-ı Hulviyye, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Memmedli, N. (2016). Azerbaycandan Dünyaya Doğan Güneş Seyyid Yahya Şîrvani ve Halvetilik, Bakü: Türkdilli Devletlerle Dostluk ve Medeni İlişkiler Cemiyeti Yayınları.
- Öngören, R. (2010). Şeyh. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 39, s. 50.52.
- Rıhtım, M. (2013). Yahyâ-yı Şîrvânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 43, s. 264.266.
- Rıhtım, M. (2009). X-XIX. Yüzyıllarda Azerbaycan Kültür Tarihinde Tasavvufi Hareketler, Ankara: Öncü Basımevi. *Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdleri*, 35, s. 38-39.
- Seyid Yahya eş-Şîrvânî el-Bakûvî (2014). Risaleler I, Bakü: Kafkas Üniversitesi Kafkas Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Seyid Yahya eş-Şîrvânî el-Bakûvî (2014). Risaleler II, Bakü: Kafkas Üniversitesi Kafkas Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî el-Bakûvî (2010). Şifa el-Esrâr Sufiliyin Sırları, Bakü: Elm Neşriyatı.
- Tayşi, Mehmet, S. (2007). Ömer el-Halvetî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2007, XXXIV, s. 65.
- Tatçı, M. ve Akdemir, Ü. (2018). Pîr-i Halvetî Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî Kitabı, İstanbul: H Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). Mürîd. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32, s. 47.49.
- Uludağ, S. (2010). Sülûk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38, s. 127.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Uludağ, S. (2012). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu makale etik kurul izninden muafır.

Katkı Oranı: Makale tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür.